

Kirke og Kirkegaard.

Ligesom man antager, at de gamle Nordboere i Hedenskabets Tid ofte anlagde deres Begravelsespladser nær op til deres Helligdom, „Viet“, saaledes blev det ogsaa i den første kristne Tid Skik og Brug, at Kirkerne omgaves af de Begravelsespladser, som tog Navnet Kirkegaarde. Saavel af disse rent praktiske Forhold som ogsaa af den Grund, at den katolske Kirke var Moder for de Levende som for de Døde, har der siden da hersket et ret inderligt Afhængighedsforhold mellem Kirke og Begravelse, mellem Kirkebygning og Kirkegaard. I Kirken holdtes der Gudstjenester, og baade i og omkring den begravede Generation efter Generation deres Døde.

I dette Forhold skete der nogen Ændring, da man efter Middelalderens Slutning begyndte at anlægge Kirkegaarde uden for Byerne, idet disse (ifølge Troels Lund) i hvert Fald til en Begyndelse var uden Kapeller. Gudstjenesten holdtes altsaa stadig i Kirkerne, og herfra har formentlig Begravelserne i Almindelighed ogsaa fundet Sted; men Kirkegaarden var nu kun af Navn en Kirke-Gaard. Til en Begyndelse var denne Adskillelse ikke praktiseret i ret mange danske Byer (Ribe og København), og det var i Grunden først, da Loven af 1805 paabød Købstæderne at anlægge Kirkegaarde udenfor Byerne, at denne „Udvandring“ af Kirkegaardene fandt Sted, at Kirkebygningerne mistede deres Begravelsespladser, og de nye Kirkegaarde blev indrettet uden Kirke. Det var de sundhedsmæssige Forhold, der foranledigede saavel denne Ændring som Forbudet imod Begravelser i Kirkerne, og som Forholdene laa dengang, var der næppe heller anden Vej end den fuldkomne Adskillelse mellem Kirkebygning og Kirkegaard, Byliv og Begravelse.

Siden disse Dage, der ligger mere end 100 Aar tilbage, er der bl. a. sket dette, at de gamle Kirkegaarde i mange Byer er bleven omgivet af nye Bydele, og deres Flytning har saaledes ikke fjernet de sundhedsfarlige Forhold, som var Flytningens Aarsag. Men de ligger der endnu, og mange af dem har ingen Kapel (f. Eks. Odense), hvorfor Begravelserne stadigt foregaar fra Kirkerne, et Forhold, der i flere store Byer volder megen Gene og er til megen Utilfredshed.

Men Forholdene har ogsaa ændret sig paa andre Omraader, og netop paa saadanne Omraader, at man nu i nogen Grad kan se bort fra et sundhedsfarligt Moment i de gamle Bykirkegaarde. Der tænkes her paa saadanne Forhold, som at der i de fleste Byer nu er et Vandværk, som henter Vandet fra ganske bestemte Kilder ofte langvejs borte, og hvis Vand derfor ikke kan tænkes at være eller blive inficeret af Kirkegaardsvandet. Kirkegaardsvandet er nu ikke nogen alvorlig Fare for Sundheden. Da der var Brønde ved Hvermands Dør, var Forholdet et andet. Dertil kommer saa, at de nye Kirkegaarde anlægges efter sundhedsmæssige Forskrifter, saavel med Hensyn til Valg af Areal som Jordbund, Afdræning etc. etc.

Jo længere Kirkegaardene er kommen udenfor Byen, des mere har der været Trang til at faa Begravelserne besørget fra disse og ikke fra de ofte fjernt borte liggende Kirker, ligesom det er sjeldnere og sjeldnere, at nogen begravnes fra Hjemmet. Tid efter anden er der da opstaaet en Række Kapeller paa Kirkegaardene, og i den nyeste Tid er disse ofte bygget i en lignende Stil og med et lignende Omfang og Præg som Kirkebygningerne. Kapeller som paa de københavnske Kirkegaarde saavel som i Aarhus (se V. K. V, S. 3), Hørsholm (VII, S. 7-9), Holbæk (VI, S. 11-13), Hillerød (VI, S. 90-91), Roskilde (V, S. 94), Søndermark (VI, S. 69-71) o. s. v. giver i

Størrelse og Kostbarhed ikke nogen Kirkebygning noget efter, og kan de opfattes som et Udtryk for den Ære, vi viser vore Døde, kan vi ikke forlange dem bedre. Men ad denne Vej er da ogsaa for Byernes Vedkommende Adskillelsen mellem Kirke og Kirkegaard bleven endnu mere fuldkommen, idet en overvejende Del af Begravelserne foregaar fra Kapellerne. Skulde Kirken have gjort noget for at holde paa denne Forbindelse, maatte man i Tide have disponeret paa en anden Maade, end der er gjort. Man maatte have lagt de nye Kirker paa Arealer, der kunde blive til Kirkegaarde, og man maatte særlig i de største Byer have sørget for Ligrum til Opbevaring af de Døde, eftersom man i de moderne Lejligheder i Reglen ikke kan afse Plads til at have Lig staaende. Begge Dele er forsømt fra Kirkens Side.

Hvorledes man end ser paa den kirkelige Side af denne Udvikling, kan man rent samfundsøkonomisk kun beklage, at det er gaaet, som det er. At man i Byernes Periferi bygger store Kirker og ofte endnu større Kirkegaardskapeller synes en saare uøkonomisk Sag, eftersom dog vore Forældre kun behøvede een Bygning til det samme Brug. Lad være, at der i Hovedstaden og enkelte andre Byer er saadanne Forhold, der umuliggør det at have begge Dele forenet i samme Bygning, bl. a. fordi saavel Gudstjenesterne som en meget væsentlig Del af Begravelserne er henlagt til Søndagen. Men i de fleste Købstæder er dette jo ikke Tilfældet, og der ligger netop ofte Kirkegaardskapellet meget mere centralt for Forstadsbefolkningen og en Del af Byen, end Kirken gør det. Saadanne Steder maa man undres over, at Kapellet *kun* er Kapel, og at det ikke samtidigt (som f. Eks. i Hillerød) fungerer som eller virkelig er en Kirke. Man maatte være stolt af til Forstadskirke at have en Bygning som mangt et Kapel, og man sparede maaske Opførelsen af en ny Bygning til Tusinder af Kroner. En Udnyttelse som Kirke maa formentlig ogsaa kunne tiltænkes Kapeller paa Kirkegaarde, som er deres Nedlæggelse nær, og hvoraf bl. a. Aarhus Søndre, Københavns Holmens og Garnisons og endnu flere vil være ophørt med at være Kirkegaarde, længe før dette Aarhundrede er udløbet. Uden at skulle fremhæve netop Kapellerne paa disse Kirkegaarde som velegnede til Kirker, maa det formentlig være tilladt at paapege denne Mulighed som rent principielt tilstedeyærende.

Udviklingen paa Landet har været ganske anderledes kontinuerlig end i Byerne, og der har ikke her været nogen Lov, der forbød Brugen af Kirkegaarden indenfor samlede Bebyggelser, skønt Sundhedsfaren naturligvis her er langt større end i vore Dages Byer, idet dog en meget stor Del af Landsbyerne bestandigt har Brønde. Ej heller er der noget, der forbyder nye Kirkegaardes Indrettelse i samlede Bebyggelser udenfor Byerne, og derfor ser man da ogsaa, at f. Eks. den tæt bebyggede Stationsby Hareskov ifjor fik sin Kirkegaard i Byen, oven i Købet med en Kirke beliggende paa selve Kirkegaarden.

Rent instinktmæssigt føles det sikkert af de fleste som naturligt, at den sproglige Forbindelse, der er mellem Kirke og Kirkegaard, ogsaa eksisterer i Praksis, og den højeste Procentdel, som her i Landet er taget for Begravelser uden gejstlig Medvirkning, udviser Bispebjerg Krematorium (10 pCt.), saa ogsaa i Praksis er der en stærk Forbindelse mellem Kirkens Repræsentanter og Kirkegaardens Praktik. Det er Redaktørens Opfattelse, at man før eller senere vil blive nødt til at se mere økonomisk paa dette Spørgsmaal, og at Eksemplet fra Hillerød, hvor der holdes Gudstjeneste i den som Kapel opførte Bygning maa drage flere Tilfælde efter sig. En saadan Ordning gennemføres naturligvis lettere, naar der er mere Samvirke mellem Kom-

